Digitālais izdevums, 2026.gada novembris, metiens No 107.

Latvijas Restauratoru biedrības avīze iznāk no 1997.gada.

Restauratoru biedrības avīze

SVEICIENS RUDENĪ!

Laiks, kad raža ir ienākusies ne tikai dārzos, mežos un tīrumos, bet arī mūsu domās, pieredzē un idejās. Daba atkal maina krāsas un tumšie vakari aicina mājīgā siltumā, kad rodas brīdis gan mazliet apstāties skrējienā un atskatīties uz padarīto, gan arī kalt jaunus plānus.

Runājot par "kalšanu", tā sagadījies, ka šis Latvijas Restauratoru biedrības avīzes numurs (107) ļaus mums vairāk ielūkoties metāla restauratoru veikumā un gūtajās atziņās. Tāpat arī novembrī svinamo valsts svētku patriotiskā noskaņā atgādinot par to, kas un kā pirmās Latvijas brīvvalsts laikā veidoja priekšstatus par to, kas ir latviskās vērtības, un kāpēc Saule ir īsteni latvisks ornaments.

Prieks, apbrīna un pateicība par metāla restauratoru paveiktajiem darbiem un dalīšanos pieredzē.

Tāpat pieejama arī cita interesanta un praktiska informācija gan par restauratoru kvalifikācijas novērtēšanu, gan arī par jauniem Eiropas standartiem, kas izstrādāti, lai pēc iespējas labāk aizsargātu muzeju vitrīnās ievietotos priekšmetus.

Aicinu visus nebūt tikai vērotājiem no malas, bet kļūt par līdzautoriem – padalieties ar savu stāstu, celiet gaismā svarīgus jautājumus, atdzīviniet atmiņas vai paudiet viedokli.

Neļausim tumšajiem rudens vakariem būt garlaicīgiem – domāsim, radīsim un veidosim Latvijas Restauratoru biedrības avīzes lappuses kopā.

Savus rakstus, idejas un viedokļus, kā ierasts, sūtiet uz e-pastu lrbavize@inbox.lv!

Lai patīkama lasīšana!

Aigars Pilenieks

Latvijas Restauratoru biedrības
ISSN 1691-0966

Iznāk kopš 1997. gada novembra.

Latvijas Restauratoru biedrība
Reģ. Nr. 40008001517
Merķeļa iela 13, Rīga LV1050,
tālr. +371 26674072
LRB e-adrese:
restauratorubiedriba@gmail.com

Iznāk 4 reizes gadā
Redaktors Aigars Pilenieks

Redakcijas e-pasts:
lrbavize@inbox.lv

Tīmekļvietne:
www.restauratorubiedriba.lv

ELTIŠĶI UN ANSIS CĪRULIS

No kreisās - Elt. dr. pārstāve, vēstniece, Elt. dr. pārstāve, D.Gordijenko - restaurators

2025.gada 17.oktobrī Ģederta Eliasa Jelgavas Vēstures un mākslas muzejā (turpmāk arī – JVMM) pulcējās cilvēki, lai piedalītos pasākumā, kas veltīts divu mākslas priekšmetu restaurācijai. Šajā dienā plašāka sabiedrība uzzināja par diviem ļoti īpašiem priekšmetiem – svečturiem, kuru autors ir viens no starpkaru Latvijas nozīmīgākajiem māksliniekiem – Ansis Cīrulis. Svečturi tika restaurēti Zemgales restaurācijas centrā (ZRC), Jelgavā un 17.oktobrī svinīgi tika nodoti īpašniekiem – Eltišķu evaņģēliski luteriskajai baznīcai. Baznīca atrodas netālu no Latvijas robežas Eltišķu ciemā Lietuvā Akmenes rajonā, kas savulaik bijis Lietuvas latviešu lielākais centrs. Tur bijusi lielākā latviešu evaņģēliski luteriskā draudze, latviešu skola, biedrības, bibliotēkas un kori. 1944. gadā Eltišķu ciemu nodedzināja, bet tā iedzīvotājus, kuri lielākoties esot bijuši turīgi saimnieki, izsūtīja. Tomēr dievnams netika sagrauts un darbojas arī šodien, bet Eltišķu iedzīvotāju pēcteči aizvien aktīvāk pēta savas dzimtas saknes[1].

Raksts turpinās nākamajā lpp.

([1]https://retv.lv/kultura/restaureti-lietuvas-eltisku-baznicas-vesturiskie-svecturi/)

Precīzu ziņu par svečturiem pēc 1938.gada nav. Eltišķu iedzīvotāja Rasma Balklava rakstot savas atmiņas par Eltišķiem, svečturu attēlu (no žurnāla „Atpūta„) ievietoja savā grāmatā "Aiz robežas" (2023.g.). Tad arī esot draudzē pacēlies jautājums – kur svečturi atrodas šobrīd? Esot bijis pieņēmums, ka tie ir pazuduši, tomēr 2025. gadā, pārkrāmējot mācītāja mājas mantu skapjus, tos atrada noslēptus dziļi stūrī.

Svečturi pirms un pēc restaurācijas

Pasūtītājs

Svečturus 1938. gada Ziemassvētkos baznīcai uzdāvināja Latvijas konsuls Šauļos (Lietuva) Rūdolfs Puiķis[2] *([2]https://timenote.info/lv/Rudolfs-Puikis)*

Puiķa vecāki Lietuvā no firsta Nariškina rentēja paprāvu muižu un tādēļ tie savam dēlam Rūdolfam spēja dot labu izglītību. Puiķis dažus gadus studēja arī Francijā, bet vēlāk iestājās komercinstitūtā Londonā. Latvijas pirmās brīvvalsts laikā Rūdolfs Puiķis strādāja Ārlietu ministrijā Rīgā, bet vēlāk bija konsulārās daļas vadītājs Lietuvā. Otrā pasaules kara priekšvakarā Puiķis emigrēja. Skopās ziņas par Puiķi sniedz informāciju, ka viņš trimdā darbojās par angļu valodas skolotāju Gmindes, Augsburgas un Ingolštadtes latviešu bēgļu skolās. Pēdējie viņa mūža gadi Ambergā bijuši vientuļīgi un drūmi. Atbildi uz jautājumu, kāpēc svečturi tika pasūtīti tieši šai baznīcai, sniedz svečturu dizains.

Svečtura uzraksti

Gravējums uz pamatnes:
Mīlestība nekad nebeidzas
1.kor.13-8.
Eltišķu latv.ev.-lut. baznīcai
Mīļos - māti, tēvu, māsu
pieminot
24.XII 1938.g.
Latvijas konsuls Lietuvā-
Šauļos
R. Putiķis ar tuviniekiem

Abi svečturi ir pilnīgi identiski, katram ir trīs žuburi. Svečturi sastāv no pamatnes, kājas, diviem žuburiem. Centrālā kājas daļa veido trešo žuburi un uz katra no tiem piestiprināts sveču kauss. Pamatne ir sfēras formā un lai svečturi būtu stabili, tā ir pildīta ar ģipsi. Uz katra žubura pielodēts kauss, kurā iestiprināt sveci. Pateicoties svečturī iegravētajam novēlējumam, ir iespējams identificēt svečturu pasūtītāju, jau pieminēto Rūdolfu Puiķi.

Izvēlētais citāts (uz pamatnes) ir no Jaunās derības Vēstules korintiešiem un pazīstams arī plašākai sabiedrībai galvenokārt ar savu emocionālo vēstījumu. Sekojošais teksts uzsver gan dāvinājuma mērķi gan Puiķa ciešo saistību ar Eltišķos apglabātajiem tuviniekiem.

Papildus uz katra svečtura diviem žuburiem iespiest cilnis ar teksta fragmentu no populāras latviešu tautasdziesmas "Tec saulīte, tecēdama".

Tec, saulīte, pagaid mani,
Ko es tevim pasacīšu.
Aiznes manai māmuliņai
Simtu labu vakariņu.

Tautas dziesma ir visiem pazīstama un to raksturo skumjas un gaišas ilgas pēc zaudētā mīļā cilvēka.

Uz svečtura pamatnes tika identificētas arī monogrammas.

Monogrammas

Monogramma "PK"

Visticamāk, ka šī monogramma pieder meistaram, kurš izgatavoja svečturus.

Literatūrā pieminēts, ka Ansis Cīrulis savus metāla priekšmetus pasūtījis izgatavot brāļu Rīdusu darbnīcai. 1935. gadā Rīdusu uzņēmums, kurš nodarbināja nu jau 22 amatniekus, pārvācās uz plašākām telpām Mārstaļu ielā 7. Rīdusu darbnīcas atpazīstamību un popularitāti veicināja 30. gadu otrajā pusē iegūtais tēls – "Brāļu Rīdusu sudrabs – sudrabs latviskā gaumē". Latvisko gaumi Rīdusu sudrabam nodrošināja viens no "latviskās gaumes" pamatlicējiem Ansis Cīrulis, pēc kura metiem brāļi bieži vien darināja savus izslavētos sudraba izstrādājumus. 1940. gada februārī brāļu Rīdusu uzņēmums apvienojās ar leģendārā vecmeistara un Latvijas Amatniecības kameras daiļamatu sekcijas priekšsēdētaja Jāņa Bētiņa darbnīcu. Jaundibinātais dārgmetālu izstrādājumu uzņēmums "J.Bētiņš un brāļi Rīdusi" kļuva par lielāko savā nozarē un kopā ar Liepājas nodaļu nodarbināja ap 60 amatniekiem[3] *([3]https://jvmm.lv/lasitava/2017-gada-jaunieguvums-latvijas-atzinibas-krusta-ordenis)*.

Tāpat Ansis Cīrulis varēja sadarboties ar proves dizainera Berca darbnīcu. 1893. gadā dzimušais Bercs iemācījies arodu Artūra Eduarda de Šēja darbnīcā Rīgā un starpkaru periodā bija veiksmīgi uzsācis pats savu lietu. Berca uzņēmums piedzīvoja uzplaukumu 30. gadu otrajā pusē, kad 1938. gadā uzņēmīgais sudrabkalis nopirka sava konkurenta Jūlija Blūma darbnīcu, bet 1939. gadā piepirka klāt repatriētā vācbaltiešu meistara Vilhelma Frīdriha Millera Ordeņu un medaļu rūpnīcu. Arī Berca zīmola attīstību pārtrauca Otrais pasaules karš[4] *([4]https://jvmm.lv/lasitava/2017-gada-jaunieguvums-latvijas-atzinibas-krusta-ordenis/)*.

Varbūt kāds no Latvijas Restauratoru biedrības avīzes lasītājiem atpazīs šo monogrammu un varēs identificēt sudrabkali.

Monogramma: PK

Turpat blakus atrodama arī paša Anša Cīruļa monogramma "AC"

Monogramma: Anša Cīruļa

Tas, ka monogramma pieder Ansim Cīrulim apliecina Latvijas arhīvā atrodamā lieta, kurā apkopotas mākslinieka oriģinālās dažādu svečturu skices , kur katrai pievienota šī monogramma. Starp skicēm gan neatradās Eltišķu baznīcas svečturis, tomēr tās sniedz priekšstatu par A.Cīruļa metāla svečturu dizaina idejām. Cik no tām ir realizētas, raksta autoram nav zināms.

Stefana Berca proves dizains

Uz pamatnes redzami arī divi zīmogi-proves, viena ir sudraba prove -875- ar sievietes profilu un otra tikai tās pašas sievietes profils.

1922. gadā tika pieņemts "Likums par dārgmetāla satura apzīmēšanu zelta un sudraba izstrādājumiem" un Finanšu ministrijas pakļautībā nodibināta Proves valde. Likums noteica, ka valde izdara dārgmetālu saturošu priekšmetu pārbaudi un zīmogošanu. Proves likums stājās spēkā ar 1923. gada 23. februāri. Līdz 1. februārim uzņēmumiem un personām, kas tirgojas ar dārgmetālu, visi izstrādājumi bija jāiesniedz valdē pārbaudīšanai un apzīmogošanai[6] *([6]https://prove.lv/about/history)*

Darbnīcas un atsevišķi meistari no visas Latvijas iesniedza valdei savus pārdošanai gatavotos priekšmetus zīmogošanai. Ja izstrādājuma prove nesasniedza likumā pieļaujamo, tad priekšmets tika atdots īpašniekam salauztā veidā.

Pirmie zīmogi gatavoti Vācijā un lietoti no 1923. gada. 1925. gadā Parīzē Francijas naudas un medaļu gravētavā tika pasūtīti jauni zīmogi. Zīmoga zīmējumu – sievietes profilu ar latviešu tautas tērpa vainagu, izveidojis izcilais latviešu metālmākslinieks Stefans Bercs (1893-1961).

Berca dizainētā prove

Berca dizainētā prove, grafisks attēlojums

Provē redzams meitenes profils, jau vēlāk tas kļūs par simbolu un 1929. gada tiks kaltas 5 latu monētas ar Riharda Zariņa veidotu sievietes attēlu, bet Kārlis Zāle Mātes Latvijas tēlu Brīvības piemineklī izveidos 1930. gada konkursam. Neviens no tēliem nekopē kādu konkrētu paraugu, taču tie visi tautā dēvēti vienā vārdā – Milda. Arī šobrīd ar šo provi apliecina dārgmetālu saturu.

Dizainers

Svečturi izgatavoti pēc Anša Cīruļa zīmējuma, nacionālā romantisma stilā. Cīrulis ir viens no daudzpusīgākajiem 20. gadsimta sākuma latviešu māksliniekiem.

Viņš veiksmīgi uztaustīja sava laika garu, politisko un arī pilsonisko pieprasījumu pēc jaunas, reizē latviskas un laikmetīgas izteiksmes gan interjerā gan lietišķajā mākslā. 20. gadsimta sākumā populāri bija Cīruļa keramikas un metāla darbnīcas izstrādājumi nacionālā romantisma stilistikā.

Ansis Cīrulis izstrādāja metus strēlnieku bataljonu atšķirības zīmēm, kā arī bija autors Latvijas Republikas pirmajai pastmarkai ar grafisko saulīti un trim vārpām un radīja nacionālo heraldiku – Latvijas pilsētu ģerboņus. Pēc Kārļa Ulmaņa (1877–1942) apvērsuma 1934. gadā Ansis Cīrulis kļuva par Ulmaņa režīma latviskās izteiksmes oficiālo vēstnesi. Anša Cīruļa izstrādātie mēbeļu dizaini un interjera iekārtojuma priekšlikumi tika popularizēti medijos un atdarināti. Turīgās pilsoniskās aprindas un iestādes pasūtīja Cīrulim mēbeļu komplektus. Viņa darbi glabājas Latvijas Nacionālajā mākslas muzejā, Latvijas Nacionālajā vēstures muzejā, Latvijas Kara muzejā, Rīgas

Raksts turpinās nākamajā lpp.

vēstures un kuģniecības muzejā, Latvijas Nacionālajā bibliotēkā, Liepājas muzejā un privātkolekcijās.

Ornamenti

Eltišķu svečturu centrālais ornaments ir saules motīvs ar Cīrulim raksturīgajiem ornamentiem – sauli ar zobenformas stariem. Sauli aptver divi zari ar smailām lapiņām. Svečtura kāja abos galos ar iežmaugumu un vidū rotāta ar vertikālu skujiņu un etnogrāfisku saulīti. Uz sveču kausiņiem un pamatnes iegravēts čūskas ādas zvīņām līdzīgs raksts.

Saules ornaments, kā dekors ir lietots vienmēr, tomēr mākslas un arhitektūras stili ievirzīja ornamenta lietošanas apjomus un politika noteica, kurš ornaments ir akceptējams. Latvijas starpkaru periods, īpaši 30. gadi, izvērtās par izteiktu latviešu ornamentu lietojuma laiku.

Pēc Pirmā Pasaules kara un tā nestajiem zaudējumiem sekoja jauni, spēcīgi, nacionālās pašapziņas apliecinājuma meklējumi. 1918. gadā tiek nodibināta Latvijas Republika un tāpēc latviskās identitātes izpausmes ieguva arī citas vērtības – valstiskas. Presē parādījās daudz šiem jautājumiem veltītu rakstu kā arī daudz pētījumu par Latvijas senvēsturi. Notika diskusijas, vai latviešu tautas ornamenta vērtība ir tā nemainīgās formas, vai arī nepieciešama ornamenta laikmetīgā attīstība.

Eltišķu svečturu izgatavošanas laiks sakrīt ar Kārļa Ulmaņa autoritārās valdīšanas laiku, kad īpaši tika izceltas nacionālās vērtības. Izmantotie ornamenti atgādina latviešu etnogrāfiskos rakstus, kurus Ansis Cīrulis labi pārzināja, taču savos dizainos viņš etnogrāfiskos rakstus brīvi stilizēja – palielināja, detalizēja, vienkāršoja, un radīja oriģinālas kompozīcijas, kuru stilistikā manāma arī Art Deco ietekme. Saules stilizētajam simbolam Anša Cīruļa daiļradē ir nozīmīga vieta. Saules ornamenta atvasinājumi tika radīti, dizainējot latviešu strēlnieku vienību karogus un krūšu nozīmes. Citāts no fotogrāfa Jāņa Rieksta, kas bieži fotografēja strēlniekus: „*Pirms kara kopā ar mākslinieku Cīruli, latviešu etnogrāfiskos materiālus vācot un kārtojot, nonācām pie atziņas, ka latviešu vienības simbols var būt tikai saule, tam dēļ, ka saulei pieder latviešu etnogrāfiskajos rakstos pati galvenā vieta. ...Mēs ar Cīruli apņēmāmies pie kaut cik iespējamiem apstākļiem mēģināt sauli kā latviešu vienības simbolu atdzīvināt tautā.*„[8]

Svečtura saules ornaments

J.Kuga Lielvārdes pils. Dekorāciju mets Raiņa ligas «Uguns un nakts» 5. cēlienam Privātā kolekcija. foto: N. Brasliņš

([8] *Ansis Cīrulis. Saules Pagalmos. Sastādītāja Rūta Rinka. 2008 gads, Neputns.*)

Tomēr saules elements kā 8 stūru zvaigzne, parādās jau pirms Cīruļa metiem. 1911.gadā, teātra izrādei „Uguns un nakts„ scenogrāfiju radīja mākslinieks Jānis Kuga, kur viņš atdzīvināja mūsu tautas senatni. Kā izteicās rakstnieks Jānis Jaunsudrabiņš: ""Uguns un nakts" senās latviešu pilis, valdnieku apģērbi un rotas, paliks par mērauklu nākošiem teātriem". Ornamenti, gan lugas scenogrāfijā attēlotajā arhitektūrā, gan arī tērpi un vairogi, tika laikabiedru uzlūkoti kā tautiski un kopumā veidoja priekšstatu par to, kas ir īsteni "latvisks". Viņš papildināja astoņstaru zvaigznes/saules nozīmju lauku ar tautiskā, īsteni latviskā ornamenta nozīmi[9] ([9] *Kulturas krustpunkti 2022 Kenga 62-73 lpp.*).

Tādējādi, var teikt, ka Ansis Cīrulis karogu un ziedojumu marku zīmējumiem, gan arī vēlāk lietišķās mākslas izstrādājumiem, iedvesmojies gan no tautasdziesmām, sava laika priekšstatiem par latviešu mitoloģiju un etnogrāfisko ornamentu, gan arī no J. Kugas "Uguns un nakts" scenogrāfijas. Cīrulis radīto ornamentu papildināja ar nacionāli patriotisko aspektu. Savukārt Eltišķu sakarā – saule iemieso arī emocionālo, silto, ilgu pilno zaudējuma un mierinājuma sajūtu.

Restaurācija

Pateicoties JVMM pedagoģes Anitras Skalbiņas iniciatīvai, šis interesantais priekšmets nonāca mūsu muzeja restaurācijas nodaļā – Zemgales restaurācijas centrā. Svečturus restaurēja JVMM metāla restaurators Dmitrijs Gordijenko.

Stāvoklis - svečturi ilgu laiku nebija lietoti un tāpēc sudrabs laika gaitā nomelnēja – oksidējās. Izpētes procesā tika konstatēts, ka virsma pārklāta ar biezu vaska kārtu.

Trīs no sešiem svečturu kausiem bija nolūzuši. Vienam ievietota nagla, iespējams, sveces uzstādīšanai, tas un lodalva dažās vietas liecina par iepriekš veikto remontu.

Svečturi pirms restaurācijas

Restaurācijas process sākās ar visa vaska noņemšanu. Šim nolūkam pielietots fēns, lai noņemtu lielāko daļu vaska. Atlikušajam daudzumam izmantots šķīdinātājs. Tikai pēc vaska noņemšanas varēja sākt labot salauztās detaļas. Kausiņi tika attīrīti no vaska, kā arī no melnā oksīda, pēc tam tie tika pielodēti.

Kā noslēdzošais process, kas bija gan darbietilpīgs, gan ilgstošs, bija svečturu virsmas pulēšana. Tas tika veikts, izmantojot mīkstu kokvilnas drāniņu un speciālu pulēšanas pastu.

Svečturi pēc restaurācijas

Plkst.12.00, dienas vidus, bet JVMM lielā zāle bija pilna ar cilvēkiem. Bija atbraukuši gan Eltišķu baznīcas draudzes pārstāvji, gan preses cilvēki. Kā goda viesis piedalījās Latvijas vēstniece Lietuvā Solveiga Silkalna, kura personīgi apmaksāja svečturu restaurāciju. Veicot šo svečturu restaurāciju un izpēti, mēs, restauratori, nebijām iztēlojušies, ka šo priekšmetu atgriešanās brīdis izvērtīsies tiks sirsnīgs. Eltišķu draudzes pārstāvji saņēma svečturus ar tādu neviltotu prieku un teica tik daudzus paldies, ka mums labo emociju pietiks gana ilgi. Pasākumu noslēdzām ar dziesmu, kas pavisam noteikti piestāvēja šim notikumam – "Nevis slinkojot un pūstot". Tā akcentēja visu iesaistīto cilvēku dalību kopīgam mērķim un patriotiskā noskaņa arī atgādināja par Anša Cīruļa laiku, kad īpaši tika akcentētas latviskās vērtības.

Svečturiem ir jau 87 gadi, kas ir pieklājīgs seniora vecums, tomēr mēs ceram, ka tie mūsu mainīgajā pasaulē spēs izdzīvot vēl 4 reizes ilgāk. Priecājamies, ka mums bija iespēja veikt šo darbu, paldies Eltišķu draudzei par izrādīto uzticību.

JVMM Zemgales Restaurācijas centra vadītāja Saiva Kuple

TECHNOWELD PIELIETOJUMS RESTAURĀCIJĀ

Gada sākumā Ogrē notika vietējā Technoweld (Red. piezīme: Technoweld ir zemas temperatūras *(ap 380 °C) difūzijas sakausēšanas tehnoloģija alumīnija, cinka un to sakausējumu restaurācijai un savienošanai; process tiek veikts ar specializētiem stieņiem un gāzes degli, neizmantojot dārgas metināšanas iekārtas vai ķīmiskos kušņus*) pārstāvja rīkots apmācību seminārs, kuru vadīja Juris Ramba – pieredzējis motociklu restaurators ar starptautisku atpazīstamību. Seminārs pulcēja 16 auto un mototehnikas restaurācijas entuziastus, tostarp Latvijas Restauratoru biedrības biedru Gintu Palteru un "nebiedru" Edvīnu Šteingoldu, tādējādi paverot iespēju ar iegūto informāciju iepazīstināt arī

plašāku kolēģu loku. Technoweld tehnoloģija nav nekas jauns, tomēr tā joprojām nav plaši pazīstama. Neskatoties uz šķietamo vienkāršību, procesā pastāv dažādi tehnoloģiski knifi. Tāpēc, ja rodas vēlēšanās un

Raksts turpinās nākamajā lpp.

nepieciešamība izmantot Technoweld tehnoloģiju, pirms ķerties pie nopietna objekta remonta, obligāti jāpatrenējas un jāapgūst darba iemaņas uz līdzīga materiāla sastāva paraugiem.

Juris Ramba dalījās ar savu ilggadējo restaurācijas pieredzi, demonstrējot sarežģītus piemērus no motociklu restaurācijas prakses, izmantojot Technoweld tehnoloģiju. Tika aplūkotas situācijas, kurās tradicionālā alumīnija metināšana ir problemātiska vai nevēlama - ļoti plāns metāls, plaisas, nolūzuši fragmenti, materiāla zudumi, kā arī nepieciešamība saglabāt maksimāli iespējamo oriģinālo substanci un detaļas ģeometriju.

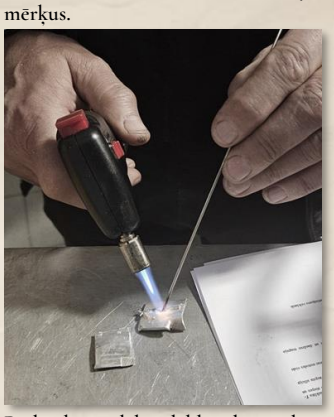
Īpaša uzmanība tika pievērsta Technoweld darbības principam un tā potenciālajai vietai restauratora instrumentu klāstā. Tika uzsvērts, ka šī metode nav klasiskā metināšana, bet zemas temperatūras metāla savienošanas tehnoloģija, kas ļauj strādāt ar alumīniju, nesasniedzot tā kušanas temperatūru. Tas būtiski samazina termiskās deformācijas risku un ļauj precīzāk kontrolēt procesu, kas restaurācijā ir īpaši svarīgi. Papildus tika norādīts, ka Technoweld materiālam piemīt paaugstināta cietība (aptuveni 97 pēc Brinella skalas), kas padara to īpaši piemērotu vītņu remontam un restaurācijai alumīnija karteros. Šādā pielietojumā tas praksē var izrādīties izturīgāks un funkcionāli noturīgāks nekā TIG metinājums (volframa elektroda metināšana argona gāzes vidē), ļaujot iegūt blīvāku, cietāku un atmosfēras iedarbībai noturīgāku rezultātu, kas nereti pārsniedz oriģinālā materiāla īpašības. Tas ir būtiski, jo konvencionālas alumīnija

metināšanas gadījumā iegūtais savienojums bieži ir mazāk ciets un mehāniski mazāk izturīgs nekā oriģinālais materiāls.

Diskusiju gaitā tika akcentēts, ka Technoweld pielietojums neaprobežojas tikai ar alumīnija sakausējumiem. Metode ir perspektīva arī cinka sakausējumu (špialtera tipa) restaurācijā, ar kuriem tradicionālās metināšanas un lodēšanas metodes bieži vien nav realizējamas. Šādi sakausējumi vēsturiski plaši izmantoti lietišķās mākslas priekšmetos, tehnikas funkcionālajās un dekoratīvajās detaļās, interjera elementos, furnitūras izstrādājumos, un to restaurācija nereti ir sarežģīta materiāla trausluma, korozijas un zemās kušanas temperatūras dēļ.

Šī zemas temperatūras savienošanas metode var piedāvāt alternatīvu pieeju špialtera priekšmetu plaisu, lūzumu un materiāla zudumu lokālai atjaunošanai, vienlaikus saglabājot kontroli pār procesu un būtiski samazinot neatgriezenisku bojājumu risku. Kā svarīgs noteikums tika uzsvērta nepieciešamība katru gadījumu vērtēt individuāli, ņemot vērā sakausējuma sastāvu, priekšmeta stāvokli un izvirzītos restaurācijas mērķus.

Praktiskajā daļā dalībniekiem bija iespēja iepazīties ar Technoweld pielietojumu, vērot procesu darbībā un apspriest reālus restaurācijas scenārijus. Tika analizēti gan metodes ieguvumi, gan tās ierobežojumi, uzsverot, ka Technoweld nav universāls risinājums, bet potenciāli vērtīgs instruments konkrētās restaurācijas situācijās.

Seminārs sniedza vērtīgu ieskatu alternatīvās metālu restaurācijas pieejās un veicināja diskusiju par mūsdienu tehnoloģiju atbildīgu un pamatotu izmantošanu restaurācijas praksē, tostarp gadījumos, kad darbs notiek ar tik problemātiskiem un vēsturiski plaši izmantotiem materiāliem kā cinka sakausējumi.

Gints Palters

JAUNI EIROPAS STANDARTI MUZEJU VITRĪNU PROJEKTĒŠANAI UN KULTŪRAS MANTOJUMA PRIEKŠMETU EKSPONĒŠANAI UN SAGLABĀŠANAI

Eiropas standartizācijas organizācijas (CEN) Tehniskā komiteja CEN/TC 346 "Kultūras mantojuma saglabāšana" (Conservation of Cultural Heritage) ir publicējusi divus jaunus Eiropas standartus, kas veltīti vitrīnu projektēšanai muzejos, galerijās un kultūras mantojuma institūcijās. Standarti EN 15999-1:2025 un EN 15999-2:2025 sniedz praktiskas vadlīnijas par to, kā droši eksponēt kultūras mantojuma priekšmetus un vienlaikus nodrošināt to ilgtermiņa saglabāšanu.

Vitrīna muzejā nav tikai ekspozīcijas mēbele. Tā ir būtiska preventīvās konservācijas sistēmas daļa, kas palīdz pasargāt priekšmetus no gaismas, mitruma svārstībām, piesārņojuma, putekļiem, mehāniskiem riskiem un neatbilstošas vides ietekmes. Tādēļ vitrīnu projektēšanai un izvēlei jābūt balstītai ne tikai estētiskos vai ekspozīcijas dizaina apsvērumos, bet arī konkrētā priekšmeta, telpas un institūcijas riska novērtējumā.

Standarts EN 15999-1:2025 "Conservation of cultural heritage – Guidelines for design of showcases for exhibition and preservation of objects - Part 1: General requirements" nosaka vispārīgās prasības priekšmetu eksponēšanai vitrīnām. Standarts attiecas uz "pasīvajām" vitrīnām, kuras vitrīnā esošās vides stabilizēšanai neizmanto tehniskas iekārtas. Savukārt standarts EN 15999-2:2025 pievēršas tehniskajiem aspektiem, klasificējot pasīvo vitrīnu īpašības un veiktspēju.

Šie standarti ir nozīmīgi gan muzeju un galeriju speciālistiem, gan restauratoriem, konservatoriem, ekspozīciju veidotājiem, projektētājiem un pasūtītājiem. Tie palīdz veidot vienotu izpratni par to, kādām prasībām jāatbilst vitrīnām, lai tās ne tikai labi izskatītos, bet arī patiešām aizsargātu tajās ievietotos priekšmetus. Tie būs palīgs, plānojot jaunas ekspozīcijas, atjaunojot esošās vitrīnas, sagatavojot tehniskās specifikācijas iepirkumiem vai izvērtējot priekšmetu saglabāšanas riskus. Standartu mērķis ir panākt, lai kvalitatīva eksponēšana un saglabāšana nav pretēji mērķi — pareizi projektēta vitrīna ļauj sabiedrībai baudīt kultūras mantojumu, vienlaikus samazinot apdraudējumu. Jaunie standarti ir vēl viens solis ceļā uz sistemātisku, profesionālu un riskos balstītu preventīvās konservācijas praksi Eiropā.

Ronalds Lūsis

RESTAURATORU KVALIFIKĀCIJA, PIEZĪMES UN PĀRDOMAS

Restaurācijas kvalitātes garants ir izpildītājs – persona kura projektē un realizē būvprojektus un restaurācijas darbus. Īpaši pievēršot uzmanību speciālistu kvalifikācijai apstākļos, kad restauratora profesija netiek aizsargāta ar jelkādiem normatīviem, Nacionālā Kultūras mantojuma pārvalde uztur **Restaurācijas kvalitātes izvērtēšanas ekspertu padomi** (turpmāk – Padome), kas sastāv no vadošajiem nozares speciālistiem – praktiķiem, procesu vadītājiem un pedagogiem. Tie ir atbildīgi speciālisti, tāpēc viņu lēmumi ir izsvērti un pamatoti, tāpēc ne vienmēr personas lūgums izsniegt apliecību tiek atbalstīts. Blakus praktiskā darba veicējiem ir bijuši arī iesniegumi par izpētes darbu kvalitātes izvērtēšanu un projektēšanas darbu kvalitāti.

Pēdējo gadu laikā ir nodibinājusies kārtība,

Raksts turpinās nākamajā lpp.

kad Padomes darbs aktīvi norisinās gada divos periodos, ko man patīk dēvēt par sesijām, kas noslēdzas ar apliecību izsniegšanu pirms Ziemassvētkiem un Latvijas Restauratoru biedrības (LRB) dzimšanas dienā – 10.jūnijā.

Padomes un LRB sadarbība ir tradicionāla un loģiska, taču Nacionālā Kultūras mantojuma pārvalde un LRB nav viens un tas pats. Ar to gribu uzsvērt, ka, lai lūgtu izvērtēt darba kvalitāti, personai nav jābūt LRB biedram. Savukārt, lai iestātos LRB, nav jāiegūst apliecība par restaurācijas kvalitātes izvērtēšanu. Katrai institūcijai ir savi statūti, kārtība un noteikumi, kas nosaka to darbību un pilsoņu līdzdalību vai iesaistīšanos tajās. Ar šo aicinu iepazīties ar dokumentiem un informāciju par prasībām pieredzē, izglītībā un kvalifikācijas pakāpju secībā, kas pieejama Nacionālā Kultūras mantojuma pārvaldes tīmekļvietnes sadaļā RESTAURĀCIJA.

Restaurācijas pases, kas ir galvenais restauratora profesionalitātes pierādījums, parasti tiek sagatavotas korekti un gana izsmeļoši. Taču restaurācijas pase ir arī dokuments, kas atspoguļo objekta vēsturi. Daudziem ir gadījies veltīgi meklēt ziņas par "kaut kad" notikušu restaurāciju. Mēs negribam, lai tā "kaut kad" notiktu "mūsu laikā". Grūtāk ir ar atkārtoto vērtējumu dokumentāciju. "Kārtība" vienkārši pasaka: "Lai saņemtu atkārtotu kvalifikācijas novērtējumu, persona iesniedz Pārvaldē iesniegumu (4.pielikums), kam pievieno iepriekšējā perioda darbības pārskatu ar veikto darbu sarakstu un to īsu aprakstu". Un atstāj vietu iztēlei. Šis saraksts bija iecerēts kā pierādījums restauratora aktivitātei visu piecu gadu garumā, taču ne absolūti visu darbu uzskaitījums uz daudzām lappusēm. Rādiet labāko, izcilāko, atspoguļojot to dažos attēlos.

Atcerieties, ka Padomes eksperti strādā bez atlīdzības, cieniet viņu pacietību un taupiet arī savu laiku. Mūsu visu ieguvums ir – skats uz nozarē notiekošo. Iespēja redzēt, uzklausīt, saprast kas un kā notiek visapkārt.

Gribētos arī, lai pretendents būtu tik laipns un papūlētos arī korekti nosaukt institūciju, kurā viņš vēršas, jo nav mums nekādas pieminekļu biedrības un pat inspekcija jau kādu laiku nosaukta par Nacionālā Kultūras mantojuma pārvaldi.

2026.gada 26.jūnijā Rīgas Būvniecības koledžā notika restaurācijas nozares studentu diplomdarbu aizstāvēšana. Diplomdarbs sastāv no divām daļām – lietišķā pētījuma un praktiskā restaurācijas darba. Koledžā, kā jau mācību iestādē, viss norisinās pedagogu vadībā. Iespējams, ne visi turpinās darba gaitas restaurācijā un arī pētniecību šajā jomā varbūt neattīstīs tie, kuri strādās restaurācijā. Taču gribētos, lai līdz ar skolas beigšanu mācību procesam nebūtu pielikts punkts, kā tas dažkārt novērojams arī ilgstoši praktizējošiem restauratoriem.

Ievērojams šī pavasara sesijas notikums bija divu mūsu kolēģu – Padomes locekļu Lindas Krāģes un Indras Tuņas lūgumi viņām piešķirt ekspertu kvalifikāciju fizikāli ķīmiskās un bioloģiskās izpētes specialitātē. Divas mūsu visu cienītās un neaizstājamās specialistes stājās savu kolēģu priekšā sagatavojušās, bet tomēr satrauktas. Nevienam nav šaubu par šo dāmu īpašajām zināšanām un prasmēm, taču viņas nepieprasīja sev īpašus noteikumus un mēs visi piedalījāmies brīnišķīgās sarunās par restaurāciju un pētniecības iespējām tajā.

Man personīgi šīs sesijas ir skaista dzīves pieredze un noderīga informācija darbam, kurā vēl joprojām piedalos.

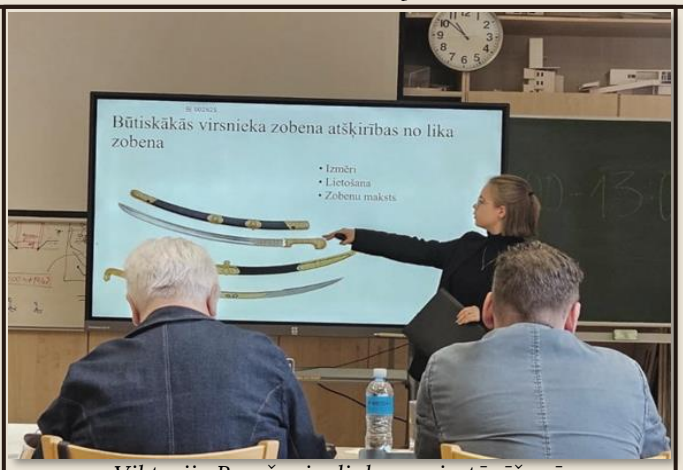
Dace Čoldere

KAVALĒRIJAS KOMANDĒJOŠĀ SASTĀVA UN VIRSNIEKU 1927. GADA MODEĻA ZOBENA "ŠAŠKA" KONSERVĀCIJA

2025. gadā Rīgas Būvniecības koledžas studiju programmas "Restaurācija" kvalifikācijas darba ietvaros tika veikta kavalērijas komandējošā sastāva un virsnieku 1927. gada parauga zobena "šaška" konservācija.

Datējums: 1927–1943
Materiāli: tērauds, misiņš, koksne, āda
Izpildījuma tehnika: rūpniecisks ražojums, Zlatousta ieroču fabrika (Krievija)
Izmēri: 94 × 6 × 0,5 cm
Piederība: privātīpašums

Viktorija Berežnaja diploma aizstāvēšanā

Darba mērķis bija stabilizēt priekšmeta tehnisko stāvokli, apturēt turpmāku materiālu degradāciju un nodrošināt piemērotus apstākļus drošai ilgtermiņa uzglabāšanai, vienlaikus saglabājot objekta vēsturisko un materiālo autentiskumu.

Objekta apraksts un lietojums

Zobens "šaška" ir specifisks aukstā ieroča veids, kas vēsturiski saistīts ar kavalēriju. Šāda tipa zobeni tika plaši izmantoti Krievijas impērijas bruņotajos spēkos, īpaši kavalērijas vienībās. Šaška kalpoja gan kā efektīvs kaujas ierocis, gan kā dienesta un statusa simbols, kas norādīja uz lietotāja piederību noteiktai militārai struktūrai un pakāpei.

Konstrukcijai raksturīgs viegli izliekts, vienpusējs tērauda asmens un aizsargstieņa neesamība vai minimāls šķērslis, kas atšķir šašku no citiem zobenu tipiem. Šāds risinājums nodrošināja ātru ieroča izvilkšanu no maksts un ērtu lietošanu kavalērijas apstākļos. Metāla detaļām aprīkotā maksts ļāva droši nēsāt zobenu zirga mugurā, vienlaikus pasargājot asmeni no mehāniskiem bojājumiem.

Priekšmets sastāv no tērauda asmens, misiņa šķēršļa, zobena maksts atveres, maksts uzgaļa un piekarcilpas.

Maksts iekšpusē sākotnēji atradās koka oderējums, kas bija pārklāts ar ādu. Pat fragmentāri saglabājušās organisko materiālu paliekas ir būtiskas, jo sniedz informāciju par priekšmeta sākotnējo konstrukciju, materiālu izvēli un izgatavošanas tehnoloģiju.

Vēsturiskā izpēte un šaškas attīstība

Papildus praktiskajai konservācijai diplomdarba ietvaros tika veikts zinātniski pētnieciskais darbs par šaškas vēsturi, tās attīstību un lietojumu dažādos laikposmos. Izpētē analizēta šaškas izcelsme Kaukāza reģionā, tās izplatība Krievijas impērijas armijā 19. gadsimtā.

Laika gaitā šaška tika vairākkārt modificēta, pielāgojot to mainīgajām militārajām prasībām. Izmaiņas skāra asmens formu un izliekumu, maksts konstrukciju, kā arī metāla detaļu apdari. Atšķirības bija vērojamas arī starp karavīru, virsnieku un komandējošā sastāva ieročiem, kur augstākas pakāpes zobeniem nereti tika izmantoti kvalitatīvāki materiāli un smalkāka apdare.

Pētījuma gaitā tika noteiktas arī šaškas raksturīgākās pazīmes, kas ļauj to atšķirt no citiem aukstajiem ieročiem: vieglais svars, līdzsvarots asmens, funkcionāla forma bez izteikta roktura aizsarga un cieša saikne ar kavalērijas kaujas taktiku. Šie aspekti tika ņemti vērā arī konservācijas procesā, izvēloties saudzīgas un atgriezeniskas metodes.

Juridiskie un metodiskie apsvērumi

Darba uzsākšanas posmā radās jautājumi un šaubas par iespēju konkrēto objektu izmantot kā kvalifikācijas darba priekšmetu, ņemot vērā tā izcelsmi un statusu. Lai precizētu situāciju un nodrošinātu darba atbilstību normatīvajiem aktiem, tika sagatavots oficiāls iesniegums Nacionālā kultūras mantojuma pārvaldei. Saņemtajā atbildē tika norādīts, ka pārvalde nesaskata šķēršļus šī objekta izmantošanai kvalifikācijas darba ietvaros un ka priekšmetu ir atļauts izmantot kā diplomdarba objektu.

Objekta stāvoklis pirms konservācijas

Priekšmets tika atrasts applūdušā garāžas bedrē un ilgstoši atradies materiāliem agresīvā vidē. Precīzs laiks, cik ilgi zobens bijis pakļauts mitruma iedarbībai, nav zināms. Iepriekš konservācijas vai restaurācijas darbi objektam nebija veikti.

Raksts turpinās nākamajā lpp.

Tērauda asmens virsma bija nevienmērīgi klāta ar korozijas produktiem, vietām veidojušās dziļas kavernas un konstatēti materiāla zudumi. Metāls kļuvis strukturāli novājināts un trausls.

Misiņa detaļas klāja stabila patina ar lokāliem vara korozijas produktiem.

Zobena maksts detaļās saglabājušies stipri degradēti koksnes šķiedru un ādas fragmenti.

Fotofiksācija un izpēte

Visos darba posmos tika veikta sistemātiska fotofiksācija – pirms konservācijas, konservācijas gaitā un pēc darbu pabeigšanas. Fotogrāfijas uzņemtas uz neitrāla fona ar mērogu un kalpoja kā galvenais objekta stāvokļa dokumentācijas veids. Papildus tika veikta virsmu vizuāla un mikroskopiska izpēte, lai precīzāk noteiktu bojājumu raksturu un materiālu saglabātības pakāpi.

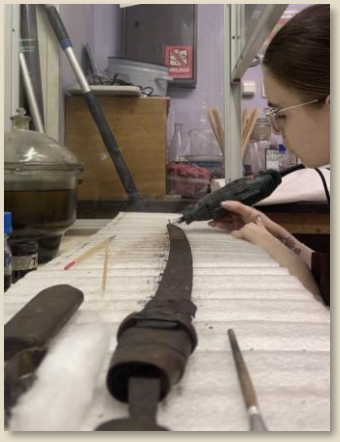
Konservācijas uzdevums un gaita

Konservācijas uzdevums ietvēra virsmu attīrīšanu no minerāleļļas, korozijas procesu stabilizēšanu, saglabājušos organisko materiālu nostiprināšanu un aizsargpārklājuma uzklāšanu. Lai nodrošinātu piekļuvi bojātajām zonām, priekšmets tika daļēji demontēts.

Tērauda virsmas attaukošanai izmantots organiskais šķīdinātājs toluols, ko uzklāj ar vates kociņu.

Korozijas pasivācijai lietots tanīna un 40 % etanola šķīdums, kas tika uzklāts vairākkārt, ņemot vērā dziļās korozijas kavernas. Šķīdumu uzklāj ar otu un iestrādā virsmā ar tērauda kracbirsti.

Misiņa detaļas attīrītas mehāniski, saglabājot vēsturisko patinu. Koksnes šķiedru fragmenti nostiprināti ar akrila sveķiem Paraloid B-72. Metāla virsmas aizsargātas ar mikrokristālisko vasku Cosmoloid 80H.

Darba veikšanas apstākļi

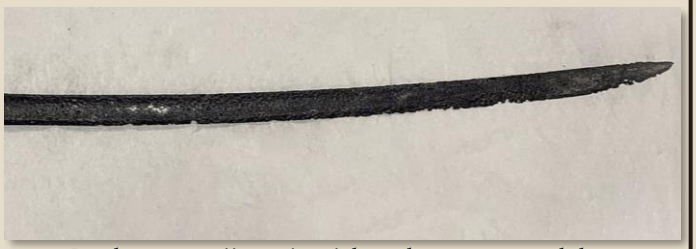
Konservācijas darbi tika veikti 2025. gadā Rīgas Būvniecības koledžas mācību restaurācijas darbnīcās. Kopējais darbu ilgums bija aptuveni četri mēneši – no 2025. gada februāra līdz jūnijam. Darbs veikts studentes statusā kvalifikācijas darba ietvaros, pedagoga un metāla restaurācijas speciālista vadībā.

Secinājumi

Veiktā konservācija un paralēli īstenotais vēsturiskais pētījums ļāva ne tikai stabilizēt zobena "šaška" (1927. gada paraugs) tehnisko stāvokli, bet arī padziļināti izprast šī ieroča nozīmi militārajā vēsturē. Izgatavotā glabāšanas kaste un sniegtās uzglabāšanas rekomendācijas nodrošina priekšmeta ilgtspējīgu saglabāšanu un iespēju to droši uzglabāt vai eksponēt turpmāk.

Pēc konservācijas. Virsnieka zobena roktura daļa

Pēc konservācijas. Virsnieka zobena asmens daļa

Pēc konservācijas. Virsnieka zobena maksts uzgalis.

Viktorija Berežnaja
Rīgas Būvniecības koledža, šobrīd studente Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultātes studiju programmā "Vēsture un arheoloģija", 2026